

OVERVEJELSER OM SUPERVISION AF MILJØTERAPEUTER

Matrix 1, april 2009

Heidi Rose, cand. psych. aut., privat praktiserende. Specialist og supervisor I psykoterapi og børnepsykologi. hr@heidirose.dk

I denne artikel diskuteres der nogle centrale temaer for den indsigtsgivende supervision af miljøterapeuter på behandlingshjem for børn og unge, hvor den miljøterapeutiske behandling er kerneydelsen, og hvor supervisionen oftest varetages af psykologer ansat på institutionen. Først præsenteres kompleksiteten i supervisionsprocesser. Derefter diskuteres den ramme, hvori supervisionen foregår - dvs. opgave, tid og sted samt hvem der deltager som supervisander og som supervisor. I forlængelse af dette præsenteres overvejelser om supervisionens indhold og metoder. Diskussionen af rammen, supervisionens opgave, indhold og metoder udgør hovedparten af artiklen. Denne detaljerede drøftelse af forudsætningerne for og tænkningen om supervisionen af miljøterapeuter er først og fremmest en afklaring af, hvordan denne supervision kan udformes og praktiseres, da supervision i pædagogiske behandlingsmiljøer ofte mangler præcisering af opgaven, indholdet og metoderne for supervisionen. Modstand i supervision af miljøterapeuter bliver diskuteret derefter, da arbejdet med modstanden er væsentlig for, om og hvordan supervisionen tilbyder mulighed for supervisandernes professionelle udvikling. Supervision af miljøterapeuter skal bidrage til udviklingen af miljøterapeutens arbejde og til metodeudvikling. Mulighederne for dette drøftes afslutningsvis.

Denne artikel er en omarbejdet udgave af en tidligere artikel: Rose, 1999. Tilladelsen til denne omarbejdning og udgivelse i Matrix er givet af bogens redaktør, Hans Kornerup.

Eksempel

Som sædvanlig har jeg gjort rummet klar med de 12 stole i en rundkreds og bord og lampe stillet til side - det er 7 minutter før tiden. Jeg åbner et vindue så luften er klar og lægger min blok og kuglepen på en stol med lyset i ryggen - således bliver de andres ansigter belyst og mit eget lidt i skyggen. Selv efter en del år kan jeg mærke den særlige koncentration og spænding, der hører til at være supervisor for en gruppe.

Så kommer de én efter én og sætter sig i rundkredsen. Jeg lukker døren præcist og lige efter kommer der en miljøterapeut ind med en bemærkning om at nå et toiletbesøg. De har kun 10 minutters pause efter deres sidste møde, som foregår i en anden bygning. Der er ofte uro lige det første minut - eller ville det være på samme måde i gruppen selvom pausen var længere?

En tanke strejfer mig om en gang hvor en miljøterapeut præsenterede en drøm om et barn, for lang tid siden. Jeg husker gruppens anspændthed ved dette. Efterfølgende supervisionen bliver jeg klar over sammenhængen i min association. I dag skulle en nyansat miljøterapeut deltage i supervisionen for første gang. Det er så vigtigt at byde en ny ordentlig velkommen. Jeg tænker, at præsentationen af en drøm er vanskelig håndterbar for mig som supervisor. Det er ganske sikkert at drømme hører til privatlivet hos miljøterapeuten - miljøterapeutens førbevidste eller ubevidste - men ikke desto mindre kan drømmen indeholde supervisionsrelevant materiale. Det svære ligger i balancen mellem at give plads til supervisionsmaterialet og at henvise privatmaterialet til privatlivet uden at afvise miljøterapeuten. Mine tanker handlede nok om min ængstelse for at komme til at afvise (eller komme til at ønske at afvise) den nye miljøterapeut. Mon ikke det også kunne være tilfældet for andre i gruppen?

Afdelingslederen orienterede mig for et par uger siden om den nyansatte miljøterapeuts opstart i dag. Det var dejligt, da jeg husker en gang, hvor jeg ikke vidste, at der kom en ny deltager - flere var heldigvis hjælpsomme med at byde hende velkommen og præsentere hende for mig.

Hver gang der er en ny deltager, starter jeg supervisionen med en 5 - 10 minutters præsentation af supervisionens ramme; tid, sted, opgave, indhold, metode og form. Der er mulighed for spørgsmål eller kommentarer fra andre. Det er interessant, at de erfarne deltagere aldrig synes trætte af at høre præsentationen. Én har engang fortalt mig, at han får noget nyt eller uddybende ud af det hver gang. Da jeg fortæller, at det er miljøterapeuternes opgave at præsentere problemstillinger, tanker, oplevelser og vanskeligheder, og at de må forberede sig til supervisionen ved at have tænkt over, hvad de vil tage op i supervision - om det er noget de har skrevet ned, skrevet bag øret eller har talt med sig selv eller hinanden om de skulle huske at tage op, var underordnet - er der én der spørger, om det kunne være rigtigt, når de ingen forberedelsestid havde. Jeg forholder mig til det

uhensigtsmæssige i især pædagogernes mangel på forberedelsestid, men fastholder det mulige: at bruge et minut til at huske eller finde en huskeseddel frem.

Efter præsentationen spørger jeg, hvad de har forberedt til i dag. Der er enighed om at tale om deres arbejde med et barn - "A".

"A" har været på institutionen i 4 måneder. De fortæller om deres vanskeligheder med at få kontakt med ham - eller, når de synes de er i kontakt med ham, viser det sig pludselig, at det er de ikke alligevel - han forsvinder, siger de. Han går rundt i sin egen verden, synes ikke at have kontakt til nogen i gruppen, heller ikke primærpædagogen, og tilsyneladende heller ikke rigtig til de andre børn. Jeg spørger undersøgende til kvaliteten i hans forsvinden, og det bliver afklaret, at det ikke er en psykotisk "forsvinden" eller "egen verden". Jeg noterer flere stikord om dette barn, mens de reflekterer og diskuterer, hvad der sker i deres kontakt til ham. Lige når de synes de har kontakt til ham - er ved at hjælpe ham eller laver noget sammen med ham som han synes er rart, så stopper kontakten. De bliver tomme, frustrerede og føler sig handlings- og refleksionslammede.

Jeg minder gruppen om, at dette har vi talt om før, nogle uger efter han blev anbragt - og at jeg oplever det som dejavú, da det synes at være det samme de sagde den gang.

Én miljøterapeut spørger om, hvad det var de nåede frem til ved denne lejlighed. Jeg spørger gruppen om der er nogen der husker noget - og der synes at være fælles hukommelsessvigt, da de fleste ikke kan huske, at de har haft dette barn op på supervisionen!

Jeg fortæller lidt om, hvad jeg husker - bl.a. stikord fra hans livshistorie præget af at skulle klare sig selv - og om det at være nyanbragt på institutionen og at være et barn, der ikke mener, voksne eksisterer, som en måde at benægte og beskytte sig mod afhængighed af voksne, der formentlig kun ses som svigtende, uforstående, aggressive og uforudsigelige. Jeg erindrer, at de blev opmærksomme på, at de glemte at spørge ham om, hvad der sker, og om behovet for at tale med ham om relationen.

Stemningen forandrer sig, mens jeg taler - fra at være hukommelsesløse og let udfordrende i relationen til mig, synes der at være en bevægethed som nogle i gruppen udtrykker som hans ensomhed. Denne følelse - "A's" - fylder rummet.

Efterfølgende arbejder de videre med dette og hvorledes de kan forstå og møde "A". Afslutningsvis vender jeg tilbage til processen i supervisionen med en bemærkning om, at supervisorsgruppen har modtaget en ny deltager i dag og har arbejdet med et barn, der er nyt. Måske kunne nogle af de oplevelser af at være ny eller modtage en ny miljøterapeut være brugbare for at forstå børnene.

Indledning

Ovenstående eksempel er både en beskrivelse af en hel supervisionssession, fra supervisors synsvinkel, samt en beskrivelse af supervisors tanker undervejs i processen. Eksemplet tjener som illustration af det, der diskuteres i artiklen, og giver læseren mulighed for at træde ind i supervisorsrummet.

Den indsigtsgivende supervision af miljøterapeuter på behandlingshjem for børn og unge, hvor den miljøterapeutiske behandling er kerneydelsen og hvor supervisionen varetages oftest af psykologer ansat på institutionen, finder sted på behandlingshjem, hvor det fælles teorigrundlag - dvs. den teoriforankring og metode, som alle medarbejdere er fælles om - består i en kombination af åben systemteori og psykodynamisk udviklingspsykologi med særlig vægt på objektrelationsteori. Begrebet *'indsigtsgivende supervision'* understreger, at der ikke er tale om *sagssupervision* eller *metodesupervision* alene. Tværtimod understreger begrebet, at traditionen for denne supervision er forbundet til psykoanalytisk teori og metode, hvor det ubevidste har en væsentlig betydning. Beck (2004) beskriver psykoanalytisk supervisors teoretiske udgangspunkt, baseret i Freuds personligheds- og udviklingsteori.

Kompleksiteten

Det kan ikke understreges nok, hvor kompleks en størrelse supervision af miljøterapeuter er. Uanset om man er supervisor, supervisand, i ledelsen af en miljøterapeutisk behandlingsorganisation eller konsulent, der har som opgave at medvirke til at opbygge systematisk supervision af miljøterapeuter i en organisation, må denne kompleksitet holdes for øje og medreflekteres i en fortsat proces i organisationen.

Casement (1985) beskriver en række af paradokser og modsætninger, der bidrager til kompleksiteten i psykoanalytisk psykoterapi, en kompleksitet som er forbundet med kompleksiteten i supervision af

miljøterapeuter.

For alle mennesker findes en indre og ydre realitet, en indre og ydre verden. Anerkendelse af, at begge realiteter eksisterer, og af samspillet imellem disse, er fundamental for terapeuters arbejde. Ubevidste, fortrængte og benægtede følelser og konflikter dukker frem, men der er en tendens til, at det forsøges bevaret ubevidst af klienten på grund af den smertefulde eller angstfyldte karakter følelserne har. Terapeuter arbejder på at fremme jeg'ets kontrol med disse følelser og konflikter frem for det'ets og overjeg'ets kontrol.

Klienter registrerer også terapeuters ubevidste. Terapeuters "fejl" og klienternes reaktioner på dem kan berige den terapeutiske proces. Dette kan foregå f.eks. ved at klienterne oplever, at terapeuten kan tåle at begå fejl og lære noget af det.

De mest kompetente terapeuter bevarer et passende niveau af uvidenhed, dvs. bevarer en åbenhed overfor det ukendte og åbenhed overfor, hvad terapeuten ikke ved om klienten og hvad klienten tænker, føler og tror (Casement, 1985). Det kan være angstprovokerende for terapeuten - aldrig at kunne vide det hele eller forstå fuldt ud.

Teori, erfaring og supervision hjælper terapeuter med deres følelser af angst og hjælpeløshed på grund af det de ikke ved - men man skal stadig udholde uvidenhedens pres, hvis det terapeutiske arbejde skal føre til noget.

Bions kikkertperspektiv er, at man må holde det ene øje på det man ved om klienten og det andet øje på det man ikke ved (Bion, 1975).

Der er en modsætning i, at miljøterapeuter i deres supervision forventes at være åbne om det, der er vanskeligt, og være åbne om de fejl de tror, de selv eller de andre gør, samtidig med at det forventes, og de selv forventer, at de er dygtige, og er underlagt kontrol af deres arbejde.

Szecsôdy (1990) beskriver en anden del af kompleksiteten, der består i at deltagerne tager mange ting med sig i supervisionsrummet: så som tidligere erfaringer med supervision, manglende erfaring med supervision, deltagernes egne livshistorier, egen barndom og personlighed, forhold til egne forældre og egne forældreroller, det bevidste, det ubevidste, betydningen af lærere, dommere,

kollegaer, børn, forældre, ledere, afdelinger, skoler, institutioner, supervisorer, andre supervisorer, mange forskellige personligheder med hver deres ressourcer og svagheder.

Det at modtage supervision er en stor personlig og faglig udfordring og forudsætter en arbejdsindsats fra supervisanden. Til kompleksiteten hører også, at supervisanderne må fastholde en forståelse af hvorfor egen arbejdsindsats er en nødvendighed. Til tider forsøger supervisander at undgå dette ved at lægge et stort pres på supervisoren, for at supervisoren skal være eftergivende – og løse de rejste problemstillinger. Til andre tider har supervisander et reelt og relevant behov for både formidling af og videreudvikling af teknik og metoder.

Selv om supervision for langt de fleste opleves gavnlig (95 % af psykoterapeuter i supervision ved undersøgelsestidspunktet angav, at den igangværende supervision de deltog i var gavnlig (Orlinsky og Rønnestad, 2005)), er det relevant at inddrage begrebet - *den negative supervision* (ibid.). Den negative supervision karakteriseres ved konflikt, utilfredshed og forsvarspræget holdning i supervisionen. Da supervisionsprocesser afhænger af gensidig tillid og en konstruktiv arbejdsalliance, øger den negative supervision terapeutens angstniveau og mindsker terapeutens selvtillid (ibid.). Dog er det nødvendigt at fastholde synspunktet, at der til alle udviklingsprocesser, inklusive til supervision, hører perioder med ængstelse, usikkerhed, manglende selvtillid, mv.

Til den negative supervision hører særlige forstyrrende erfaringer, hvor alvorlige fejl fra supervisorens side finder sted: eksempelvis supervisorens udebliven, eller supervisorens manglende respekt, manglende empati eller manglende interesse.

Rammen: opgave, indhold og metode.

Gennemgående ser det ud til, at supervision af miljøterapeuter er blevet mere almindeligt accepteret som nødvendig for løsningen af den primære arbejdsopgave. Samtidig hersker der en lang række uklarheder med hensyn til supervisionens ramme; dens opgave, indhold, metode, samt hvem der deltager og dermed for meget uklarhed med hensyn til supervisorens opgave og rolle.

En del af uklarheden synes at skyldes mangel på teoriforankring, både med hensyn til definitionen af miljøterapi i den pågældende organisation og med hensyn til supervisionen af miljøterapeuter.

Konsekvensen af dette kan være, at det er tilfældigheder eller traditioner i organisationskulturen, der

afgør supervisionens udformning - og ikke bevidst teoribaseret klarhed og metodevalg. En anden uklarhed synes primært at stamme fra manglende overensstemmelse mellem det teoretiske udgangspunkt og metodevalg i opgaveløsningen enten i miljøterapien som sådan eller i forholdet til den form for supervision, der tilbydes.

Derfor burde rammen om supervision af miljøterapeuter være veldefineret og bevidst tilrettelagt i overensstemmelse med det, der synes mest hensigtsmæssigt, for at supervisionsopgaven kan løses uden at forstyrre andre forhold i organisationen.

Det er desuden afgørende for behandlingsarbejdets virkekraft, at der er sammenfald imellem den teoretiske og metodiske tilgang til det terapeutiske arbejde og til supervisionen i en organisation, såfremt supervisionen skal være meningsfuld.

Supervisorens holdning og evne til at forvalte sin rolle har stor betydning for, om supervisionen opleves meningsfuld og giver miljøterapeuterne mulighed for at lære, for at reflektere og for at få større indsigt i egen forvaltning af miljøterapeutrollen. Dette svarer til Doehrmans (1976) arbejde vedr. supervision af psykoanalytisk psykoterapi. Doehrman (ibid.) præsenterer en veldokumenteret definition af parallelprocesser som de fremtræder i supervision og i psykoterapi. Hun viser hvor magtfulde og komplekse parallelprocesser er. En del af hendes arbejde omhandler, hvor afgørende supervisoren er for supervisandens forvaltning af sit terapeutiske arbejde, som uundgåeligt har stor betydning for klienternes udvikling i psykoterapien.

Forudsætningen for, at en terapeutisk proces kan udvikles er, at det terapeutiske forhold forankres i et mentalt og fysisk afgrænset miljø (Grünbaum, 1999/00). Dvs. at såfremt der skal skabes mulighed for, at klienter kan arbejde med egen udvikling, blive bevidste om ubevidst angst og smerte samt forandre sig via arbejdet med overføringsrelationen, er der behov for et lukket, kunstigt rum - kunstigt forstået som et rum, hvori der ikke er praktiske konsekvenser for klienten eller klientens liv. (Undtagen de konsekvenser der er, når klienten integrerer forandring hos sig selv, og tager det med ud af rummet.)

Denne samme tænkning bygger miljøterapien på. Således understreger Bettelheim (1971) at miljøet -

hele organisationen - skal fungere både beskyttende, forudsigeligt, kontinuerligt, og containende for at være terapeutisk virksomt. Larsen (2004) understreger, at miljøterapi kun er muligt såfremt organisationen er 'på plads'. Dette afspejles i titlen på hans bog om miljøterapi med børn og unge; *Organisationen som terapeut*. Her er det også væsentligt at fremhæve Bions (1961) arbejde med grupper - især hans vægtning af, hvad der foregår i "her og nuet" i analytiske (og andre) grupper. Den eneste mulighed for at en gruppe kan undersøge og bearbejde, hvad der sker "her og nu" i gruppen, er at rammen om gruppens arbejde er klar. Alt andet ville medføre forstyrrelser og frembringe forhindringer for bearbejdningen af det der sker i "her og nuet".

Ligeledes kan supervisionen kun være virksom, såfremt rammeforudsætninger er klarlagt.

Rammen

Følgende felter hører til rammeforudsætninger: (jvf. Bion - Time, task and territory)

- Opgaven - herunder en klarlæggelse af indholdet samt teori- og metodevalget.
- Tid og Sted.
- Deltagere - herunder hvem der superviserer.

Opgaven

For at drøfte den konkrete tænkning om og udformning af supervisionen af miljøterapeuter, er Behandlingshjemmet Stutgårdens formulering af supervisionens opgave og sammenhængen med institutionens primære opgave, fra 1997, fremstillet her som eksempel. Lignende formuleringer findes på andre, lignende institutioner.

På Behandlingshjemmet Stutgården (1997b) defineredes opgaven for den indsigtsgivende supervision af gruppen af miljøterapeuter som følgende:

"Den indsigtsgivende supervision af gruppen af miljøterapeuter har fokus på relationerne mellem miljøterapeuterne og børnene. Opgaven er at gennemgå, analysere og evaluere løsningen af den primære opgave set i lyset af miljøterapeuternes og gruppens egen forholden."

Supervisionens opgave skal forstås i sammenhæng med organisationens primære opgave, mål og

udviklingssyn.

“Behandlingshjemmet Stutgårdens primære arbejdsopgave er at etablere, vedligeholde og fortsat udvikle et samlet og kontinuerligt totalmiljø hvor det enkelte barn får mulighed for at arbejde med egen udvikling. Dette indebærer en systematisk og teoriforankret organisering af institutionens psykologiske, sociale, materielle og ressourcemæssige forhold i overensstemmelse med Stutgårdens overordnede mål og målgruppe.” Behandlingshjemmet Stutgården (1997a)

Det overordnede mål på Stutgården var:

“At tilvejebringe muligheder indenfor hvilke det enkelte barn kan udvikle sig emotionelt, socialt og intellektuelt, således at der skabes mulighed for symptomlettelse, større jegstyrke, samt større personlighedsmæssig integration eller personlighedsforandring. Dette indebærer, at det enkelte barn opnår:

- *at kunne indgå i hensigtsmæssige og tilfredsstillende relationer til andre mennesker,*
- *færdigheder som er nødvendige for at opnå alderssvarende selvstændighed,*
- *mulighed for at kunne vælge og træffe beslutninger,*
- *at kunne tåle og håndtere forandringer.”* (ibid.)

Den miljøterapeutiske behandling på Stutgården var baseret på en kombination af åben systemteori og psykodynamisk udviklingspsykologi med særlig vægt på objektrelationsteori. Dette udgjorde samtidig behandlingsorganisationens udviklingssyn. Denne miljøterapi var i en fortsat udviklingsproces, og miljøterapien udvikledes med sigte på netop de børn, der var i behandling på Stutgården.

Formålet med supervisionen er også nødvendigt at definere. Ud fra en organisationspsykologisk synsvinkel er det vigtigt at skelne mellem supervisionens *opgave* og *formål*. Der skal være en klar opgave, såfremt der skal arbejdes målrettet med opgaven, og opgavepræciseringen muliggør en fortløbende undersøgelse af, om der bliver arbejdet på opgaven. Formålet, derimod, omhandler en holdning til medarbejderudvikling og til organisationskulturen. Når den primære arbejdsopgave på

institutionen er at give børnene mulighed for at arbejde på egen udvikling - vel at mærke børn, som har de allerstørste vanskeligheder med at udvikle sig hensigtsmæssigt - indebærer det, at fokus i supervisionen skal være rettet på relationerne mellem miljøterapeuterne og børnene. Derfor er formålet med supervisionen (til forskel fra supervisionens opgave - se ovenfor) at understøtte både de enkelte miljøterapeuters professionelle udvikling, den enkeltes personlige forvaltning af miljøterapeutrollen og at understøtte gruppen i udvikling af deres fælles udførelse af det miljøterapeutiske arbejde.

Mange har en fejlagtig opfattelse af, at formålet med supervision og opgaven handler om supervisanderne frem for deres arbejde.

Supervision synes at modvirke udbrændthed og stress, men det synes at være en gevinst, der udløses af at professionalismen højnes og meningen med arbejdet styrkes - mao. at miljøterapeuterne fortsat udvikler sig bl.a. ved hjælp af supervision. Denne udvikling er en forudsætning for vellykket miljøterapeutisk arbejde. I og med at behandlingsorganisationen skal kunne tilbyde børnene faciliterende omgivelser (jvf. Winnicott, 1990), er det nødvendigt at medarbejderne tilbydes den miljøterapeutiske organisations faciliterende omgivelser, som supervision er en del af - en nødvendig del. Forudsætningen for dette er, at der er overensstemmelse imellem organisationens teoretiske og metodiske tilgang; til både det miljøterapeutiske arbejde og til supervisionen.

Indhold og metode

Her burde der kunne skrives en historisk redegørelse for særskilt teori- og metodeudvikling vedr. supervision af miljøterapeuter. Dette kan desværre ikke lade sig gøre, da der er en mangel på en særskilt teori- og metodeudvikling vedr. supervision af miljøterapeuter. En årsag til denne mangel findes muligvis i det forhold, at supervisionens form, indhold og metode i bedste fald afspejler arbejdsopgaven på den enkelte institution og derfor er udformet forskelligt på hver institution. En udvikling af teori og metode vedr. supervision af miljøterapeuter bør derfor baseres på erfaringer og teori vedrørende supervision både af psykoanalytisk psykoterapi og af gruppeanalyse.

Der findes en omfattende mængde litteratur der er inspirerende (bl.a. Beck 2004; Boalt Boethius og Ögren 2003; Casement 1985; Doehrmann 1976; Fleming og Benedek 1983; Friis og Maar 1994; Gordon 1992; Haugaard Jacobsen og Mortensen 2007; Luggin 2005; Martindale 1997; Rønnestad

1985, 1991 og 2005; Sharpe 1995; Szecsödy 1990).

Her skal fremhæves to forhold der forekommer væsentlige i ovennævnte udvikling af den særlige form for supervision: supervision af miljøterapeuter:

For det første arbejdes der i miljøterapien med ubevidste processer, men **ikke** med direkte forholdene sig til og tolkning af ubevidst materiale i overføringsrelationen, som i anden psykoterapi, der bygger på psykoanalytisk objektrelationsteori. Der arbejdes i supervisionen med at øge indsigten hos miljøterapeuterne vedr. både bevidst og ubevidst materiale hos børnene og hos miljøterapeuterne.

Det ubevidste materiale hos den enkelte miljøterapeut drejer sig væsentligst om modoverføring og parallelprocesser – til dels også om modstand og gruppeforsvar i den professionelle gruppe.

Når der kun til dels må arbejdes med modstand og gruppeforsvar, er det fordi disse kun hører til supervisionsarbejdet for så vidt det hindrer supervisionsprocessen, idet fokus **ikke** må flyttes fra relationerne børn - miljøterapeuter og til selve supervisionsgruppen.

For det andet udgør supervision af gruppen af miljøterapeuter en særlig mulighed for at arbejde ud fra gruppeanalytisk supervisionsteori og -metode, idet gruppen af miljøterapeuter har en fælles arbejdsopgave - i modsætning til gruppesupervision af gruppeanalytiske psykoterapeuter, der almindeligvis har hver deres gruppe i terapi.

I supervisionen af miljøterapeuter arbejdes der med det dynamiske forhold mellem overføringen og modoverføringen, dvs. at der ikke arbejdes isoleret med modoverføringstemaer. Ligeledes arbejdes der ikke isoleret med gruppens samarbejde, idet dette henvises til faggruppemøder, tværfaglige teammøder, procesforløb og organisationens andre møder samt arbejdskonferencer, hvor samarbejdet udvikles og er i fokus. Når dette er sagt, er det samtidig en interessant problemstilling i diskussionen af den indholdsmæssige rammeklarlægning. Hvorledes kan der arbejdes i supervisionen, f.eks. vedr. angst for et barns voldsomme udbrud eller børnenes splitting, uden at arbejde med samarbejdet i gruppen af miljøterapeuter? Såfremt der ikke er klare rammer på dette punkt, vil det gøre det umuligt for supervisoren at fastholde rammen og henvise materialet til et relevant andet tid og sted. Hvis der identificeres individuelle personlige problemer eller samarbejdsvanskeligheder, må disse henvises henholdsvis til egen terapi eller organisationsudvikling.

Ward (2003) fremhæver følgende om forholdet mellem supervision og konsultation:

Consultation and supervision play complementary but separate roles in any organisation; in therapeutic communities, they are vital in working together to constitute a working base for the ongoing management and containment of the anxieties of those, both staff and young people, who are residents.

Der kan ikke skrives en opskrift på, hvor og hvornår samarbejdet hører til supervisionen, og hvornår det ikke gør. Nøglen ligger i om det kan forstås som udtryk for uvidenhed om den indholdsmæssige ramme, udtryk for modstand eller flugt fra opgaven i supervisionen, eller om temaet om samarbejde har relevans for det, der arbejdes med i supervisionen. Der skal kun arbejdes med samarbejdsrelationerne i supervisionen, når det har direkte betydning for udførelsen af det miljøterapeutiske arbejde.

Behandlingsplanlægning og beslutningsprocesser vedr. behandlingsarbejdet hører aldrig til supervisionen. Det er ofte nærliggende for miljøterapeuter, efter en oplevelse af at opnå større indsigt i arbejdet med børnene i supervisionen, straks at udføre beslutninger om ændringer eller justeringer af deres metoder. Her må der arbejdes systematisk med at afhjælpe det, som jeg kalder "transportproblemer". Det er en trænings- og erfarings sag at kunne bringe relevant indsigt og klarhed tilbage til det rum, hvor beslutninger skal tages, og hvor de relevante medarbejdere er til stede - hvad ikke er tilfældet ved supervisionen. Her mangler resten af det tværfaglige team; teamets afdelingsleder, psykolog og socialrådgiver. For at kunne tage beslutninger om justering eller ændring i behandlingen må disse naturligvis være til stede. Selvom samtlige medarbejdere deltager i supervisionen, skal beslutningsprocesser altid henvises til den relevante mødesammenhæng. Denne forståelse bygger på en åben systemteoretisk tilgang til behandlingsorganisationen (Christensen og Larsen, 1992).

Tavshedspligten, der hører til supervisionen, bidrager til "transportvanskelighederne". Denne særlige form for tavshedspligt indebærer at hvem der sagde hvad, navns nævnelse vedr. arbejdet i supervisionen og beskrivelser af processen i supervisionen ikke må forlade supervisorsrummet. Dette må der kun tales om, når miljøterapeuterne igen mødes i supervisorsrummet. Det modsatte gælder den indsigt, viden, forståelse, mv. man opnår via supervisionen. Denne skal bringes ind i relevante sammenhænge - f.eks. behandlingskonferencer eller faggruppemøder (transportpligt).

Metodisk er det som beskrevet ovenfor særlig relevant at inddrage gruppeanalytisk tænkning og metode. Her tænkes især på tre forhold:

1) at begrebet *supervisionens form* indebærer både supervision

- **i** gruppen,
- **af** gruppen og
- **ved** gruppen (Foulkes, 1964).

I gruppen-formen indebærer, at en enkelt i gruppen kan tage et tema eller en problemstilling op og få supervision **i** gruppen.

Af gruppen-formen betyder, at hele gruppens forholdene sig superviseres (supervision **af** gruppen) - f.eks. når der er store forskelle eller uenigheder i gruppens måde at forholde sig på, kan det udsige noget særligt om barnet, barnets indre objektverden eller de samlede (overførings- og modoverførings-) relationer til barnet.

Ved formen indbefatter en vekslende proces, hvori alle 3 former indgår, dvs. at supervisanderne forholder sig til hinanden - overfor hinanden (supervision **ved** gruppen).

2) Bions gruppeforsvar - basale antagelser - (afhængighed, kamp/flugt og pardannelse).

(Bion 1961) Dette drejer sig om de ubevidste og irrationelle processer i gruppens funktion. Han beskriver, hvorledes alle grupper har to tendenser: en arbejdsgruppe, der arbejder på den primære opgave og en basal antagelsesgruppe, der har en tendens til at undgå at arbejde med gruppens opgave. Han beskriver tre forsvar, der hører til basale antagelsesgrupper - en ubevidst og irrationel antagelse om at gruppens eksistensberettigelse er at tilfredsstille gruppens ønsker og behov, en antagelse om en (fælles) fjende, der må angribes eller flygtes fra, og en antagelse om at en fremtidig løsning af gruppens vanskeligheder indebærer, at der er to der danner par og løser gruppens aktuelle vanskeligheder for gruppen.

3) Parallelprocesser især som de fremgår af "her og nu" arbejdet i supervisionen.

Følgende illustration er foreslået af Hans Kornerup (1994):

Det særlige forhold, at gruppen af miljøterapeuter har en fælles arbejdsopgave, giver en særlig mulighed for i supervisionen at fokusere på relationen mellem supervisor og supervisanderne for at kunne sige noget om forholdet mellem miljøterapeuterne og børnene.

Relation C er det aktuelle forældre-barn forhold. Forhold B indeholder overføringsrelationen og modoverføringsrelationen mellem miljøterapeuterne og børnene. Dette oprinder fra forældre-barn forholdet i overført form. Denne er ikke nødvendigvis identisk med eller lig med relation C, en hyppig misforståelse blandt miljøterapeuter. Komplexiteten indebærer, at der anvendes det synspunkt at det er en matrix af relationer, der her er tale om: hvert enkelt barn - miljøterapeutrelation, hele børnegruppe - miljøterapeutgrupperelation, samt alle mindre konstellationer der ligger heri.

Relation A indeholder således både det miljøterapeuterne siger om relation B **og** de irrationelle og ubevidste reaktioner, tanker, følelser og processer, der ledsager det der bliver sagt.

Såfremt supervisoren iagttager disse i relationen mellem supervisander og supervisoren selv, er det afgørende at dele sådanne refleksioner med miljøterapeuterne, således at disse ubevidste forhold kan blive bevidste, kan bearbejdes og derved give mulighed for at miljøterapeuterne kan forandre deres relation til børnene.

Såfremt dette ikke lykkes, er der endnu en mulighed for bevidstgørelse i form af relation D, supervisorens relation til supervisorens supervisor.

Et eksempel som hyppigt opstår, både i supervision og i supervision af supervision, er oplevelsen af afmagt, manglende forståelse eller uduelighed/utilstrækkelighed. Det hænder, at følelsen reelt handler om supervisoren, som ikke forstår, men når der er tale om miljøterapeutisk arbejde med børn, der er præget af tilintetgørelsesangst og har været udsat for voksne, der ikke kunne forstå dem, og som har svigtet og mishandlet dem, så er afmagt, mistillid og oplevelsen af uduelighed latente modoverføringsfølelser. Det er gavnligt at forstå devaluering samt ovennævnte ledsagende følelser som et uhensigtsmæssigt forsvar, der forekommer i parallelproces i relationerne C, B, A og D. Ofte er bevidstheden om, at det er barnet der har brug for at dele sin angst og afmagt, det første skridt til at behandlingsarbejdet kan lykkes. Det skal ses som en gave (og ofte et tegn på udvikling), at barnet tør dele disse følelser med et andet menneske. Det videre arbejde i supervisionen kan i et sådant tilfælde handle om refleksion over, hvorledes miljøterapeuterne/supervisoren kan forholde sig forstående

overfor barnet frem for at lade sig devaluere. Målet her er således - via en dynamisk forståelse både af børnenes følelser og tanker, og af miljøterapeuternes følelser og tanker vedr. børnene - at opbygge og bevare en virksom terapeutisk relation, hvori erfaringerne fra børnenes relationer til egne forældre **ikke** gentages. Kun dette muliggør, at børnene får mulighed for at arbejde på egen udvikling. Det kan derfor være selve processen i supervisionen, der er det vigtigste virksomme felt.

Supervisionens form er som en semi-struktureret samtale. Den semi-strukturerede form indebærer både, at samtalen sætter refleksionsprocesser i gang, og at samtalen opsamler og forbinder tanker, er konkret, vejledende og målrettet.

Vedrørende supervisionens indhold og metode er der nogle sidste begreber, der må inddrages her. Casement (1985) arbejder med et begreb han kalder *indre supervision*, som er den proces, hvori man iagttager sig selv, **mens** man arbejder terapeutisk. Terapeuten skal ved hjælp af sin *indre supervisor*:

- registrere, hvad der sker i den terapeutiske proces,
- registrere/overveje, hvordan klienten oplever terapeuten,
- og, ud fra ovennævnte, overveje mulige interventioner.

Casement taler meget om at lytte, at lytte til klienternes bevidste og ubevidste psykodynamik. Han forklarer, at når han først og fremmest henvender sig til psykoanalytikere og psykoterapeuter, er det fordi, at der i psykoterapi er mest "plads" til at lytte. Det drejer sig om at lytte til klientens oplevelse og klientens ubevidste registrering af terapeuten. Den indre supervisor skal være omsorgsfuld overfor terapeuten. Dette er et meget væsentligt aspekt, idet man ofte som psykoterapeut eller miljøterapeut ikke kun er bearbejdende, men også bebrejdende overfor sig selv.

Et andet begreb Casement (ibid.) arbejder med er Matte-Blancos (1975) begreb "*ubevidst symmetri*". Ubevidst symmetri er en beskrivelse af den grundlæggende primære proces-tænkning, hvori man antager, at relationer er symmetriske. F.eks. A er vred på B, så opfatter B sig som vred på A. Casement mener, at der er utallige anvendelser af denne symmetriske forståelse i psykoanalytisk lytten og i klinisk arbejde. Her er der tale om et eksempel på, at selv og anden bliver udskiftelig i klient og terapeut forholdet.

Disse to begreber er væsentlige at arbejde direkte med i supervision af miljøterapeuter, i det det understøtter den enkelte miljøterapeut i sit terapeutiske arbejde i praksis, i hverdagen.

Miljøterapeuterne kan, via opbyggelsen af en indre supervisor, lære at tillade refleksion og tillade udfoldelsen af den særlige psykoanalytiske lytten ved at opnå konsistens mellem måden at arbejde i supervisionen og brugen af dette i det miljøterapeutiske arbejde.

Begrebet ubevidst symmetri må ikke forveksles med det asymmetriske forhold, der må fastholdes både i miljøterapeuternes relation til børnene og i supervisorens relation til miljøterapeuterne. Den ubevidste symmetri må forstås og arbejdes med i supervisionen på samme vis som ved alle andre projektive processer.

Reflekterende teams, som metode i supervision, bygger på ideer fra socialkonstruktionismen og systemiske metoder. (Kort beskrevet er reflekterende teams en metode, hvor fokus er på opretholdelsen af en klar struktur og veldefinerede roller for deltagerne. Rollerne er udskiftelige fra session til session. En fokusperson præsenterer et tema eller en problemstilling indenfor en minutøst defineret tidsplan som interviewer, tidsholderen og det reflekterende team skiftes til at være aktiv i, i rollen eller som lyttende.) Mange supervisorer bruger denne metode til supervision af miljøterapeuter, trods det manglende metodesammenfald med den terapeutiske opgave. Reflekterende teams kendetegnes ved en større grad af struktur: både en ydre struktur, ved en detaljeret opdeling i tidsstrukturen i supervisionstiden, og indre struktur, ved en strukturering af hvem, der må sige hvad hvornår, og om hvad. Dette kan opleves positivt af supervisander, f. eks. fordi de i højere grad selv kan finde ud af løsninger, og de kan opleves mere som at blive superviseret individuelt.

Imidlertid synes det at reducere i kompleksiteten, når 'ordet' ikke er 'frit'. Når den enkelte selv finder løsninger, kan det blive som et tag-selv-bord, hvor supervisorens kontrolfunktion ophæves og alle tanker er lige rigtige/gode. Samtidig er der en øget risiko for, at problemstillinger bliver individualiserede (hos en enkelt miljøterapeut), selv om problemstillingerne oftest indeholder aspekter af betydning for flere miljøterapeuter, eller fælles metodiske aspekter. Supervision ud fra en gruppeanalytisk metode indebærer en mulighed for at supervisandernes narcissistiske sårbarhed højnes, da det indebærer, at supervisoren både har en støtte- og kontrolfunktion. (Hougaard Jacobsen

og Mortensen 2007).

Beck (2007) argumenterer for at 'fundamentalisme' i metodevalg ikke er udviklende, og derfor skal der være mangfoldighed i brugen af diverse metoder i supervision af miljøterapeuter. Det burde ikke opfattes som tegn på unødigt stringens at gøre sig til talsmand for præcision og snævre valg af supervisionsmetoder, som er i overensstemmelse med de terapeutiske metoder, som benyttes i behandlingsorganisationen. Der er tværtimod tale om, at dette standpunkt er et resultat af en proces, der indeholder velovervejet tænkning om supervisionens metode, navnlig at supervisionsmetoden giver mulighed for modelindlæring, for kontrol og for fælles arbejde med de overordnede mål for det integrerende team. Denne metodestringens skal også ses parallelt til det særlige behov for fællesmetoder i miljøterapi, i det tværfaglige team. Kan man forestille sig en vellykket familierapi med to co-terapeuter, hvor den ene arbejder systemisk og den anden benytter gestaltterapeutiske metoder? I miljøterapi udgør det tværfaglige team, eller hele organisationen, en fælles terapeutisk enhed. Såfremt der ikke er en konsistent og fælles metode for løsningen af opgaven, vil det i bedste fald ikke være muligt at vide, hvad der virker, og i værste tilfælde ville forskellige metoder medføre, at miljøterapeuterne modarbejder hinanden i udførelsen af det terapeutiske arbejde. Med andre ord, supervision er en af de muligheder ledelsen eller organisationen som helhed har for at sikre, at miljøterapeuterne kan udvikle deres løsning af den miljøterapeutiske opgave på baggrund af et fælles udviklingssyn og metode. Sammenhængen mellem den organisatoriske tænkning og den behandlingsmæssige tænkning ses tydeligst i den tidligere omtalte forudsætning for løsningen af den primære miljøterapeutiske opgave: I og med at behandlingsorganisationen skal kunne tilbyde børnene faciliterende omgivelser, er det nødvendigt at medarbejdergrupper tilbydes den miljøterapeutiske organisations faciliterende omgivelser.

Tid og Sted

For at et supervisionsforløb kan være meningsfuldt skal der afsættes rimelig tid og forløbet skal være kontinuerligt. Minimum én time pr. session og maksimum 2 timer pr. session synes mest rimeligt. Jo kortere tid der er, jo hyppigere burde der være supervision. Almindeligvis er en hensigtsmæssig tidsramme: 1½ time hver anden eller tredje uge, fastlagt for et år ad gangen.

Rummet, hvori supervisionen foregår, må være fri for forstyrrelser af nogen art i supervisionstiden.

Endelig skal der være klare aftaler om varighed, og om det er en slow open gruppe der fortsætter og

løbende optager nye supervisander, eller om forløbet aftales for en tidsbegrænset periode, eksempelvis for et år ad gangen.

Deltagere

Det er nødvendigt at tage stilling til, hvem der deltager i supervisionen, når rammen om supervisionen fastsættes. Gordon (1992) understreger, at når der er flere muligheder angående hvem der deltager i supervisionen, må det overvejes - reflekteres over - således at der skabes mulighed for en bevidsthed om fordele og ulemper ved de forskellige muligheder. Denne bevidsthed skaber dels en mulighed for at afgøre hvilke deltagere og supervisor, der vurderes mest hensigtsmæssige, og dels en mulighed for at øge indsigt i hvilke problemer, man skaffer sig, selv når der er truffet valg vedr. en relevant ramme om supervision. Indsigten giver mulighed for at arbejde med de problemer, som opstår på baggrund af de valg man træffer.

Når både pædagoger og lærere varetager miljøterapeutrollen, og når der arbejdes med et tværfagligt team, hvor lærerne og pædagogerne arbejder med en fælles gruppe af børn, er det absolut den eneste mulighed for hensigtsmæssig supervision, at lærerne og pædagogerne i hvert team har fælles supervision. Der findes behandlingshjem, hvor der ikke arbejdes med en fælles børnegruppe, hvor fælles supervision synes umulig at organisere - idet miljøterapeuterne ikke har en fælles arbejdsopgave. Der findes også traditioner for, at lærere har brug for en særlig supervision, der vedrører undervisningsopgaven, da lærere på behandlingshjem både varetager en miljøterapeutrolle og har som opgave at motivere børn til indlæring.

Psykologer og socialrådgivere i de tværfaglige teams deltager ikke i samme supervision, idet de har andre opgaver og dermed andre roller end miljøterapeuterne.

Det er hensigtsmæssigt at etablere en fast praksis for om faste vikarer og om praktikanter (fra de deltagende faggrupper) skal deltage i supervisionen, således at det ikke bliver løst individuelt eller tilfældigt. Det bør overvejes, om det er muligt at tilbyde praktikanter særskilt gruppesupervision, da de har en særlig rolle ift. børnene og har en praktikvejleder, som deltager i supervisionen. Samtidig anses det for en selvfølge, at miljøterapeuter med faste vikariater, eksempelvis af mindst seks måneders

varighed, deltager i den almindelige supervision.

Afdelingsledernes deltagelse i supervisionen rejser et dilemma. På den ene side har afdelingslederne en central placering i hverdagen i det miljøterapeutiske arbejde og i teamets miljøterapeutgruppe. På den anden side har afdelingsledere som arbejdsfunktion at være ledere for det tværfaglige team, hvilket vanskeliggør deltagelsen i samme supervision med medarbejderne. I en miljøterapeutisk organisation under opbygning, er det muligvis tilrådeligt at nye afdelingsledere deltager i gruppesupervisionen som en del af en startfase, men for både afdelingsledere, de øvrige miljøterapeuter og supervisoren er der knyttet vanskeligheder både til afdelingsledernes deltagelse i gruppesupervisionen, og til deres ikke-deltagelse.

Ledere er særligt sårbare, når de modtager supervision sammen med deres medarbejdere (Haugaard og Mortensen, 2007). Kan de fremlægge og arbejde med egne vanskeligheder i arbejdet uden negative konsekvenser for løsning af deres lederopgave? Hvis de sidder som tilskuere til processen, giver det selvkært en umulig proces.

Det er også i supervisionen særlig vanskeligt at håndtere de projektioner, som der ofte opstår i hierarkiske relationer, f.eks. hvis afdelingslederen devalueres eller idylliseres af medarbejderne, eller hvis afdelingslederen devaluerer eller idylliserer medarbejderne. Dette felt skal der primært arbejdes med andet steds i organisationen, hvor samarbejdet er det primære fokus, men det må nødvendigvis håndteres, når det viser sig i supervisionen.

En anden problemstilling vedrører autoritetsforholdet mellem afdelingsleder og supervisor.

Miljøterapeuter, afdelingslederen og supervisoren må alle arbejde med relevante autoritetsrelationer, hvis afdelingslederen deltager. Der er særlig risiko for, at der lægges op til konkurrence med supervisors autoritet. Dette materiale er i så fald ikke tiltænkt som indeholdt i supervisorsopgaven og er derfor vanskeligt og uhensigtsmæssigt at arbejde med eller gennearbejde i supervisionen.

Imidlertid øges transportproblemerne (at viderebringe relevant indsigt tilbage til der hvor beslutninger træffes, som tidligere defineret) samt muligheden for meningsforstyrrende manglende sammenhæng, såfremt afdelingslederen ikke deltager. Derfor er det altid nødvendigt at være bevidst om fordele og ulemper både ved afdelingslederens deltagelse eller ikke-deltagelse.

I mange organisationer modtager gruppen af afdelingsledere gruppesupervision som en særskilt

gruppe, både vedrørende deres miljøterapeutiske arbejde og deres lederrolle.

Endelig kan det være vanskeligt at vælge, hvem der skal supervisere. Såfremt psykologer deltager i de tværfaglige teams, synes det mest relevant, at supervisoren er en psykolog fra et andet team.

Lotzs (1987) tanker om "en integrerende kreds" er relevant at inddrage her. I korte træk omhandler det, at teamet må arbejde som den integrerende faktor, såfremt disintegrerede klienter skal forandre sig personlighedsmæssigt og opnå større integration. Således følges tankerne om en integrerende kreds, når der er tale om behandlingsplanlægning og i samarbejdet. Princippet om en integrerende kreds er dog problematisk at bruge i den indsigtsgivende supervision af gruppen af miljøterapeuter. Supervision har en stor fordel af, at supervisoren er delvis "udefrakommende" og dermed har supervisoren forhåbentlig på dette punkt lettere adgang til at være en del af løsningen og ikke en del af problemet.

Arbejdsrelationen mellem supervisor og supervisanderne betyder mere end det almindeligvis er anerkendt. En måde at arbejde med dette felt på, er at supervisoren gennemfører regelmæssige, på forhånd planlagte evalueringer i supervisionen, en til to gange årligt. Evaluering omhandler løsning af arbejdsopgaver (supervisorens og supervisandernes arbejdsopgaver), og omhandler den fælles arbejdsproces. Her er der mulighed for at drøfte gensidige forventninger og realitetsteste f. eks. ængstelse og utilfredshed ved disse forventninger.

Lige såvel som at medarbejdere i en behandlingsorganisation arbejder med deres forhold til autoriteter i deres relation til ledere, synes også psykologrollen og supervisorrollen at give anledning til den samme type arbejde. Der synes at være en emotionelt ladet holdning til supervisoren fra miljøterapeuters side, og supervisoren synes at have en effekt på miljøterapeuterne - både med hensyn til hvorledes de udfører deres arbejde, og vedrørende miljøterapeutens selvopfattelse. Inspireret af Doehrmann (1976) må det antages, at dette skyldes supervisorens rolle i udviklingen af terapeuters faglige identitet, som er stærk knyttet til terapeutens personlige identitet. Intensiteten i relationen styrker den opfattelse, at det er en fordel at supervisoren ikke tilhører det samme team.

Orlinsky og Rønnestad (2005) fandt, at psykoterapeuter der modtager supervision, vurderer

supervision til at være én blandt de tre faktorer, som mest positivt påvirker deres aktuelle funktion som terapeuter. Desuden fandt de, at supervision er én blandt de tre mest afgørende faktorer (sammen med personlig terapi og erfaringer med klienter), som bidrager til terapeuters udvikling generelt.

Støtte og kontrol

Balancen mellem støtte og kontrol i supervisionen vedrører forholdet mellem supervisanderne og supervisoren. At kontrol hører til i supervisionen af miljøterapeuter synes indimellem benægtet, hvilket må ses som udslag af ønsketænkning, da både støtte og kontrol hører uadskilleligt til enhver supervisionsproces. Begge ligger i øvrigt eksplicit i ordet supervision. Mortensen (Haugaard Jacobsen og Mortensen 2007) fremhæver, at de lystbetonede sider af supervision ligger langt fra kontrolaspektet, som er forbundet med overjegets funktioner, såsom skyld, pligt, idealer, rigtigt og forkert. Måske er dette en del af forklaringen af hvorfor kontrolaspektet hyppigt benægtes.

Der er en særlig angst hos medarbejdere, der bliver vakt, når man som arbejdsopgave har ansvar for relationer til andre, især når det involverer mennesker med alvorlige vanskeligheder. At arbejde med forståelse som kernen i relationsarbejdet med børn og unge indebærer, at miljøterapeuterne hele tiden vil blive konfronteret med deres egen angst, sårbarhed og begrænsede forståelse. Derfor er det nødvendigt med en organisationskultur, hvor fælles refleksion tager presset fra medarbejderne. Supervision er derfor en integreret del af en sådan organisationskultur.

Clulow (1994) beskriver hvorledes man i relationen mellem supervisor og supervisand(er) kan tale om og arbejde med arbejdsmæssig angst, individuelle forsvar, gruppemæssige forsvar og organisationsmæssige forsvar, der er udbredt med det formål at håndtere den arbejdsmæssige angst. Supervisionen er et vigtigt sted i organisationen, udformet til at bidrage til at man forstår og forholder sig til den arbejdsmæssige angst og derved bidrage til indsigt, læring og forbedret praksis. Han mener, at konflikten mellem støtte og kontrol er indbygget i supervisionen og afspejler grundlæggende forhold i organisationer, hvor kvaliteten af arbejdet skal kontrolleres. Konflikter kan således være nøglen til at forstå visse processer i organisationer, der trænger til forandring. Desuden fremhæver han, at støtte- og kontrol-konflikten afspejler det dynamiske forhold, der findes mellem behandler og klienter, idet behandler både skal støtte og kontrollere klienterne i behandlingsarbejdet. Støtte- og

kontrofunktionerne er éns for så vidt, at man både som supervisor og behandler har ansvar for det arbejde der udføres, men der er naturligvis stor kvalitativ forskel på kontrolfunktionen alt efter om der er tale om behandlingsarbejde eller supervision.

Den største vanskelighed i det miljøterapeutiske arbejde er den sårbarhed, der ligger eksplicit i refleksionskravet til miljøterapeuterne. Refleksionen indebærer, at man erkender, at udvikling ikke kan ske uden en vis smerte og ængstelse, f.eks. over ikke at vide og ikke at forstå.

Denne sårbarhed udgør måske den største hindring for at skabe og opretholde en åben reflekterende kultur i en organisation. En åben reflekterende kultur er ikke et mål, som man kan stræbe mod at nå én gang for alle. Det er en dynamisk tilstand, som man hele tiden kan miste og som man vedvarende må arbejde på at genoprette.

Tanker om modstand i supervision af miljøterapeuter

Modstand opstår som fænomen ustandseligt i supervisionsprocesser.

Behr (1995) beskriver hvorledes supervisandens arbejde bliver nøje undersøgt af supervisoren - sammen med supervisanden. Der er en fælles undersøgelse af supervisandens evner og metode, der kan have stor betydning for supervisandens professionelle udvikling.

Afgørende bliver supervisorens og supervisionsgruppens formåen mht. at skabe og fortsat udvikle en faciliterende atmosfære og en "holding environment" for at processen lykkes. Arbejdet med modstanden er væsentlig for, om og hvordan supervisionen tilbyder denne mulighed.

Definitionen af modstand her er kort og enkelt:

Modstand består af alt det man (enkeltvis eller i grupper) gør for at undgå forandring og integration af en større kompleksitet - alt det man gør for at undgå at det ubevidste bliver bevidst.

I supervisionsprocesser kan der ske det, at ubevidste, fortrængte eller benægtede følelser og konflikter dukker frem - men forsøges bevaret ubevidst, fordi bevidstgørelsen ledsages af angst og smerte. Når målet er at reflektere, så drejer det sig grundlæggende om at fremme jeg'ets kontrol med disse følelser og konflikter, frem for at de forbliver i det'ets eller overjeg'ets kontrol - og dermed forbliver uhåndterlige, forsvarsprægede og energislugende. Dvs. der er et ønske om refleksion og

lindring for ubehag, men ubevidst ønsker man ingen forandring, og derfor modvirker man alt der truer med at forstyrre en balance - fordi angst og smerte på kort sigt øges af forandringer. Disse mekanismer fungerer både på individuel- og gruppeniveau.

Med andre ord: side om side med lysten til at bearbejde og undersøge relationer og konfliktstof i miljøterapeut supervisionen, findes også modstand: modstand som sætter forhindringer mod at ubevidste processer bliver bevidste og således hindrer arbejdet i supervisionen.

De **objektive tegn** på modstand er:

- At der ikke præsenteres materiale i form af tanker og ord (indfald svigter)
- Drøftelserne fjerner sig fra opgaven eller det tema der arbejdes med
- Alle brud på supervisionens ramme.

Den **subjektive oplevelse** af modstanden kunne være at supervisanden oplever pinlige følelser.

Følgende eksempler på modstand opstår hyppigt i supervision af miljøterapeuter:

- Modstand mod at lære noget nyt eller mod integration af en større kompleksitet, da der knyttes en forestilling til dette, om at det medfører større krav og vækker præstationsangst. (Dette kan også forstås som udviklingssmerte.)
- Præstationsorientering eller rivalisering frem for fælles arbejde og refleksion (kamp)
- Forskydning af arbejdsopgaven (flugt)
- Passivitet eller tavshed
- Devaluering af arbejdsopgaven, supervisionen, ledere eller supervisoren
- Overidentificering med supervisoren
- Angst for afvisning.

Den semi-strukturerede form, som supervisionen har, kan fremme modstand, da denne form ofte genererer angst og usikkerhed. Angst og usikkerhed kommer til udtryk på mange måder i supervision af miljøterapeuter: som ligegyldighed, opgiveness, håbløshed, kamp, vrede, manisk/hektisk grinen og talen, osv. (At disse emotioner opstår i supervision indikerer ikke nødvendigvis, at der er tale om modstand).

Tavshed, tilbageholdenhed eller udebliven er én hyppig måde, hvorpå modstanden kommer til udtryk.

Dette kan forstås som udtryk for meget forskelligt, eksempelvis:

- En ubevidst hensigt om at holde aggressioner tilbage, evt. for at opnå at andre bliver vrede, føler sig magtesløse eller føler skyld
- Et forsøg på at få supervisoren til at overtage initiativet eller ansvaret og dermed friholde én selv for dette
- Rivalisering om magten - den der holder tavsheden længst bliver set som den med største magt
- Trods
- Tomhed og forvirring - for at undgå bevidstgørelse eller forandring
- Passivitet fordi tankerne eller følelserne er skyld- eller skambelagte
- Regressiv gentagelse af en nonverbal oplevelse af samhørighed eller følelsen af at høre til.

Modstanden i supervision af miljøterapeuter kan forstås på 4 niveauer:

1. **En parallelproces vedr. klienternes modstand.** Et eksempel på dette er en miljøterapeutgruppe, der ikke mener, at et angst barn er angst, da erkendelsen af dette hos barnet (som fremtræder omnipotent) samtidig vækker angsten for afhængighed af andre.
2. **Den enkelte miljøterapeuts modstand.** Dette omhandler vanskelighederne for den enkelte i at håndtere egne følelser (angst, aggressioner, kompleksitet, ambivalens, mv.) i forhold til autoriteter, hvilket udspiller sig i relationen til supervisoren eller mere erfarne miljøterapeuter i gruppen.
3. **En miljøterapeuts eller gruppen af miljøterapeuters modstand mod at noget kommer frem i gruppen.** Dette vedrører tabuemner, som at man kan lide et barn mere end de andre, eller man bliver angst for egne aggressive følelser der vækkes i kontakten til et barn, eller angsten for at være forskellig fra de andre i gruppen, eller at blive afsløret og afvist af de andre. Det vanskeligste ved den gruppeanalytiske metode "ved gruppen" (Foulkes 1964, se ovenfor) er ofte oplevet, på dette niveau, idet det er meget vanskeligt for de fleste supervisander er at sige noget kritisk til en kollega.
4. **Andre forhold i organisationen.** Der findes mange andre forhold i organisationen, der får betydning for eller forhindrer refleksion og en fri og åben dialog i supervisionen. Eksempler på dette er konflikter i medarbejdergruppen, konfliktstof der vedrører forholdet til ledelsen eller i ledelsen, og uklarhed vedr. opgaven, rammen eller egen rolle. (For en samlet diskussion af organisatoriske forholds betydning i supervisionsprocesser se Luggin, 2005.)

Afsluttende bemærkninger: om miljøterapeutiske metoder

Det at modtage supervision er en stor personlig og faglig udfordring og forudsætter en arbejdsindsats fra supervisanden. Derudover må supervisander opretholde en forståelse af hvorfor deres egen indsats er en nødvendighed.

Samtidig har supervisander selvfølgelig et reelt og relevant behov for, at supervision også indeholder metodeudvikling og nogle gange indeholder formidling af teknik og metoder.

Der er en tendens i tiden til at søge hurtige nemme teknikker til at løse komplekse problemstillinger. Alle ønsker redskaber! Forestillingen om hurtige nemme teknikker er uforenelig med miljøterapi, hvor opgaven må løses ved hjælp af en terapeutisk holdning. Hvad kunne miljøterapeutens redskaber være?

Redskab nummer 1: Undersøgelse

Om arbejdet med andre menneskers vanskeligheder: *Kun tålmodig vedvarende undersøgelse kan gradvis medføre forandring. Den som rejser om natten kan synge højt for at benægte sin frygt - men selvom han synger, ville han ikke kunne se en centimeter længere frem. (ukendt)*

Redskab nummer 2: Leg

Winnicott (1990) sagde: *So in the end we succeed by failing - failing the patient's way.*

I sidste ende lykkes vi ved at fejle - ved at fejle i samklang med patienten. (John Vitgers oversættelse, 1997)

I legen er der muligheder for at dele barnets frustration og sammen finde nye veje at kommunikere den. At være kreativ og legende med barnet, er en måde at overleve sammen.

Og husk, for resten - det er jo børn - der er *behov* for leg, for det er i legen - sammen med miljøterapeuter - de kan udfolde deres ressourcer og tør meget mere end de tror.

Redskab nummer 3: Omtanke

Når børnene ikke er refleksive og gør de mærkeligste ting, er det miljøterapeutens mulighed for refleksion, som kan forhindre kaos og skabe mening med det som ingen mening har.

Redskab nummer 4: Tid

Børnene kommer til miljøterapeuten, mens de stadig er i udvikling, og miljøterapeuten får den gave at have ansvar for dem, oftest i flere år. (Larsen 2004) Tid er et vigtigt redskab.

Redskab nummer 5: Indføling

At identificere hvordan et barn har det, mærke barnets følelser og forsøge at vise barnet forståelse for noget af det, som barnet oplever, tænker og føler, er et redskab som altid skal hænge på

miljøterapeut-håndværkerens buksestropper.

Redskab nummer 6: En åben reflekterende kultur

Man må huske, at miljøterapeuter har et relationsarbejde, som vel at mærke foregår med børn og unge, som har haft de alvorligste vanskeligheder med relationer til andre mennesker. Derfor er det nødvendigt med en organisationskultur, hvor fælles refleksion tager presset *fra* medarbejderne.

Organisationskulturen skal muliggøre og understøtte det miljøterapeutiske arbejde. Det kan kun lade sig gøre hvis redskab nr. 6, den åbne reflekterende kultur, tages i brug. Hvis organisationskulturen er for lukket, sanktionerende, frustrerende eller angstfyldt, vil dette redskab være tabt.

Kunsten i supervisionen både for supervisoren og supervisanderne er at skabe mulighed for at de indsigtsgivende processer, der opstår i supervisionen, øger forandringsprocessen i de terapeutiske relationer, til klienternes fordel.

I denne artikel er der diskuteret nogle centrale temaer vedrørende supervision af miljøterapeuter på behandlingshjem for børn og unge. Denne supervisors særlige kompleksitet, nødvendigheden af en klarhed vedrørende supervisionens ramme, og af at konfrontere modstand som den fremtræder i supervisionen, bliver argumenteret for som væsentlig at forstå og udvikle, såfremt supervisionen skal lykkes og være meningsfuld.

Især vægtes der den særlige mulighed for at arbejde ud fra gruppeanalytisk supervisors teori og metode, idet gruppen af miljøterapeuter deltager samlet i supervisionen og har en fælles arbejdsopgave.

English Abstract

Supervision of Milieu Therapists

This article presents central themes concerning staff supervision in residential treatment centers for children and adolescents, where the supervision's aim is to enlighten and widen insight concerning the therapeutic work with the children and adolescents in treatment. Supervisors are often psychologists on the staff. The common theoretical foundation, the theories and applied methods, combine open systems theory and psychodynamic theory of development with particular emphasis on the theory of object relations.

The issue of complexity in the processes of supervision is presented first. Following this there is discussion of, the framework for supervision, time, task, and territory, and the question of who participates as supervisees and supervisor. Thoughts about the content and method of supervision

are presented. Resistance in staff supervision is discussed. Finally thoughts concerning the contribution supervision can make concerning the development of milieu therapeutic methods are presented.

Keywords: Supervision, group supervision, milieu therapy, children, adolescents, treatment

Note

1 Denne artikel er en omarbejdet udgave af en tidligere artikel: Rose, H. (1999) Overvejelser om supervision af miljøterapeuter. I Kornerup, H. (1999)(red.) *Børn på Behandlingshjem år 1999*. Lejre: Forlaget Perikon.

Tilladelsen til denne omarbejdning og udgivelse i Matrix er givet af bogens redaktør, Hans Kornerup.

Litteratur

Beck,U. (2004). Personligheden og arbejde: Supervision i organisatorisk perspektiv. i Heinskou,T. og Visholm,S. *Psykodynamisk organisationspsykologi* s. 306 - 325 København: Reitzel

Beck,U. (2007). Supervision og personaletræning i miljøterapien. I Schjødt, T. og Heinskou, T. *Miljøterapi på dynamisk grundlag*, s. 163 – 182, København: Reitzel

Behandlingshjemmet Stutgården (1997a). Institutionens pjece, Hillerød: HJ-Grafik

Behandlingshjemmet Stutgården (1997b) *Kvalitetsudviklingsprojekt Stutgården 1997 – 2001*. Hillerød, eget tryk

Behr, H.L. (1995). The integration of theory and practice. I Sharpe, M.(red.) *The Third Eye*. London: Routledge.

Bettelheim, B. (1971). *Love is not enough*. New York: Avon Books.

Bion, W.R. (1961). *Experiences in Groups*. London: Tavistock Publications.

Bion, W.R. (1990). *Brazilian Lectures: Parts 1 and 2*. London: Karnac.

Boalt Boethius, S. og Ögren, M.L. 2003, 2. oplæg. *Grupphandledning*. Stockholm Mareld / Ericastiftelsen

Casement, P. (1985). *On learning from the patient*. London: Tavistock Publications.

Christensen, J.S. og Larsen, E. (1992). Miljøterapi set ud fra en systemorienteret synsvinkel. I Bechgaard, B.(red.) *Miljøterapi*. København: Hans Reitzels Forlag.

Clulow, C. (1994). Balancing care and control: the supervisory relationship as a focus for promoting organisational health. I Obholzer, A. og Roberts, V.Z. *The unconscious at work*. London: Routledge.

Doehrman, M.J.G. (1976). Parallel processes in supervision and psychotherapy. *Bulletin of the Menninger Clinic*. Vol. 40. Topeka: Kansas.

Fleming, J. og Benedik, T.F. (1983). *Psychoanalytic Supervision*. New York: International Universities Press.

Foulkes, S.H. (1964). *Therapeutic Group Analysis*. London: Allen and Unwin.

- Friis, T. og Maar, V. (1994). Principper for gruppeanalytisk supervision. I Aagaard, S., Bechgaard, B. og Winther, G. (red.) *Gruppeanalytisk Psykoterapi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gordon, K. (1992). *Psykoterapihandledning*. Malmö: Natur og Kultur.
- Grünbaum, L. (1999/00) Psykoanalytisk Børneterapi - Hvordan virker hvad?, i *Matrix* 3. s. 245-268
- Haugaard Jacobsen, C. og Mortensen, K.V. (red.) (2007). *Supervision af psykoterapi*. København: Akademisk Forlag.
- Jørgensen, M. (1992). Supervision og personaletæring. I Bechgaard, B. (red.), *Miljøterapi*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Klein, M: (1975). *The writings of Melanie Klein*. London: Hogarth.
- Kornerup, H. (1994). Forelagt undervisning. Jystrup.
- Larsen, E. (2004). *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget
- Lotz, M. (1987). Den integrerende kreds. *Nordisk psykiatrisk tidsskrift* 41, 285-291.
- Luggin, R. (2005). Organisatoriske forholds betydning for supervisionsprocessen i psykoterapi og miljøterapi. I *Matrix* 4, s. 370 -388.
- Martindale, B. et al. (red.) (1997). *Supervision and Its Vicissitudes*. London: Karnac Books.
- Matte-Blanco, I. (1975). *The Unconscious as Infinite Sets*. London: Docworth.
- Mittwoch, A. (1995). Difficulties and conflicts. I Sharpe, M. (red.) *The Third Eye*. London: Routledge.
- Nielsen, J. og Näslund, J. (2005) Temanummer om supervision. *Matrix. Nordisk Tidsskrift for Psykoterapi*. 22. årgang nr. 4. København: Psykologisk Forlag
- Orlinsky, D.E. og Rønnestad, M.H. (2005). Career Development: Correlates of Evolving Expertise. Kapitel 9 I: Orlinsky, D.E. og Rønnestad, M.H. (red.) *How Psychotherapists Develop. A Study of Therapeutic Work and Professional Growth*. Washington: American Psychological Association. s. 131 – 142
- Rose, H. (1999). Overvejelser om supervision af miljøterapeuter. I Kornerup, H. *Børn på behandlingshjem år 1999*. Lejre, Forlaget Perikon og Behandlingshjemmet Nebs Møllegård
- Rønnestad, M.H. (1985). En utviklingsmodell for veiledning i klinisk psykologisk arbeid. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 22, 175-181.
- Rønnestad, M.H. og Skovholt, T.M. (1991). En modell for profesjonell utvikling og stagnasjon hos terapeuter og rådgivere. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 28, 555-567.
- Rønnestad, M.H. og Orlinsky, D.E. (2005). Comparative Cohort Development: Novice to Senior Therapists. Kapitel 10 I: Orlinsky, D.E. og Rønnestad, M.H. (red.) *How Psychotherapists Develop. A Study of Therapeutic Work and Professional Growth*. Washington: American Psychological Association. s. 143 – 157
- Rønnestad, M.H. og Orlinsky, D.E. (2005). Clinical Implications: Training, supervision and practice. Kapitel 12 I: Orlinsky, D.E. og Rønnestad, M.H. (red.) *How Psychotherapists Develop. A Study of Therapeutic Work and Professional Growth*. Washington: American Psychological Association. s. 181 - 202

Sharpe, M. (red.) (1995). *The Third Eye*. London: Routledge.

Szecsödy, I. (1990). *The learning process in psychotherapy supervision*. Stockholm.

Tomlinson, P. (2004) *Therapeutic Approaches in Work with Traumatized Children and Young People*. London: Jessica Kingsley Publishers

Vitger, J. (1997). Winnicotts Paradokser - Perspektiver på dialektikken i den terapeutiske proces. I Gammelgaard, J. og Lunn, S. (red.) *Om psykoanalytisk kultur- et rum for refleksion*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Ward, A., Kasinski, K., Pooley, J., and Worthington, A. (ed.). (2003). *Therapeutic Communities for Children and Young People*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers

Winnicott, D.W. (1990). *The Maturation Processes and the Facilitating Environment*. London: Hogarth.